

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Domy pomocy społecznej w województwie śląskim

Author: Marian Mitręga

Citation style: Mitręga Marian. (2018). Domy pomocy społecznej w województwie śląskim. W: A. Czyż, S. Kubas (red.), "Na drodze do wyjaśnienia problemów politycznych : księga jubileuszowa ofiarowana profesorowi Markowi Barańskiemu" (S. 596-609). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

MARIAN MITRĘGA
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Domy pomocy społecznej w województwie śląskim

Organizacja i funkcjonowanie domów pomocy społecznej

Jedną z instytucji świadczących pomoc osobom starszym, niepełnosprawnym, schorowanym, bezradnym, osamotnionym są domy pomocy społecznej (DPS). Tworzenie wsparcia instytucjonalnego jest koniecznością, która wynika z przemian demograficznych, a także kulturowych, między innymi w zakresie sposobu funkcjonowania rodziny. Zmiany te następują dynamicznie i powodują coraz większe zapotrzebowanie na placówki tego typu.

Wzrost długości życia sprawia, że coraz więcej osób w tzw. trzecim wieku wymaga pomocy ze strony fachowego personelu w ośrodkach opieki długoterminowej. Do takich należą domy pomocy społecznej, których obowiązkiem jest zaspokajanie potrzeb życiowych mieszkańców (bytowych i rozwojowych, w tym społecznych, emocjonalnych i religijnych), kompleksowe świadczenie całodobowej, specjalistycznej opieki, usług pielęgnacyjnych i rehabilitacyjnych oraz zapewnienie wolności i godnego życia, podmiotowego traktowania, wsparcia duchowego¹.

Problem przystosowania się osób starszych do życia i funkcjonowania w DPS to jedna z wielu współczesnych kwestii społecznych. Wciąż powszech-

¹ A. MIELCZAREK: *Człowiek stary w domu pomocy społecznej. Z perspektywy polityki społecznej i pracy socjalnej*. Toruń, Akapit, 2010, s. 11.

na jest opinia, która stawia w złym świetle placówki tego typu. Mówi się, że są to poczekalnie, w których ludzie już tylko oczekują na śmierć, że to w istocie forma społecznej izolacji ludzi starszych. Nie wykształcił się jeszcze obraz DPS jako domu w pełnym tego słowa znaczeniu, także miejsca, w którym można zachować normalny styl życia, właściwy dla tej kategorii wiekowej i zgodny z indywidualnymi potrzebami i wyborami. Zrozumiało więc, że zamieszkanie w DPS zawsze wiąże się z silnym przeżyciem, nawet dla tych osób, które same zdecydowały o takiej zmianie. Pod wieloma względami jest to sytuacja ekstremalna, która wyzwala nowe postawy, nowy stosunek do świata, do siebie i do własnej starości. Wśród korzystających z opieki skierowanej do osób dorosłych przeważają ludzie starsi. Liczba dorosłych poniżej wieku emerytalnego wymagających intensywnej pomocy społecznej jest we wszystkich bogatych krajach świata stosunkowo niewielka; w krajach biedniejszych nie ma sformalizowanych systemów opieki nad dorosłymi².

Rozróżniamy w Polsce dwie kategorie placówek całodobowego wsparcia dla osób niezdolnych do samodzielnej egzystencji. Pierwszą stanowią domy pomocy społecznej, funkcjonujące w systemie pomocy społecznej, prowadzone przez samorządy terytorialne lub, na ich zlecenie, przez podmioty niepubliczne. Wszystkie domy pomocy społecznej (aktualnie: 811 domów, w których przebywa 82 tys. osób) legitymują się wydanym przez właściwego wojewodę zezwoleniem na prowadzenie domu, stałym lub warunkowym, obowiązującym do momentu zakończenia programu naprawczego w zakresie osiągnięcia wymaganych standardów. Druga kategoria to placówki całodobowego wsparcia funkcjonujące poza systemem pomocy społecznej, na podstawie przepisów o działalności gospodarczej, na zasadach wolnorynkowych. Placówki te są prowadzone przez osoby prywatne, tzn. osoba lub rodzina zawiera z podmiotem prowadzącym dwustronną umowę cywilnoprawną na zapewnienie określonych usług³.

Koncepcja funkcjonowania domów pomocy społecznej oparta jest na założeniu, że ich działalność ma stwarzać warunki zamieszkania zbliżone do warunków domu rodzinnego. Przejawia się to na przykład w zwracaniu uwagi na wygląd pomieszczeń mieszkalnych, które powinny przypominać domowy pokój, a nie szpitalną salę. Z założenia też pensjonariusze DPS, inaczej niż w przypadku zakładów służby zdrowia, są zameldowani na pobyt cza-

2 M. HILL: *Polityka społeczna we współczesnym świecie. Analiza porównawcza*. [Przeł. P. SADURA]. Warszawa, Difin, 2010, s. 171.

3 *Co każdy powinien wiedzieć o „domach seniorów”*. W: Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. <https://www.mpips.gov.pl/aktualnosci-wszystkie/art,5535,4397,co-kazdy-powinien-wiedziec-o-8222domach-seniorow8221.html> [data dostępu: 4.04.2015].

sowy lub stały. Zgodnie z tym w stosunku do osób przebywających w takich placówkach nie używa się określenia „pacjent” lecz „mieszkaniec”⁴.

Postępująca utrata samodzielności, będąca konsekwencją pogarszającego się stanu zdrowia oraz braku wsparcia w środowisku zamieszkania, sprawiają, że czasami staje się konieczne objęcie seniora pomocą instytucjonalną. Pierwszą jej formą są zwykle usługi profesjonalnej opiekunki, świadczone najczęściej w ramach pomocy środowiskowej z ramienia ośrodka pomocy społecznej. W sytuacji, gdy osobie starszej nie można zapewnić niezbędnej pomocy w formie usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania, przysługuje jej prawo do pobytu w domu pomocy społecznej. Konieczne jest przy tym zaistnienie dodatkowo dwóch przesłanek – po pierwsze osoba wymaga całodobowej opieki, po drugie nie może samodzielnie funkcjonować. W zasadzie obie przesłanki są powiązane i w praktyce trudno je wyodrębnić. Ustawodawca enumeratywnie wskazał przyczyny konieczności sprawowania całodobowej opieki, do których zaliczył wiek, chorobę lub niepełnosprawność, jest to więc katalog zamknięty⁵.

Dom pomocy społecznej z definicji oznacza „tradycyjną formę instytucjonalnej pomocy społecznej w postaci opieki całodobowej lub dziennej nad osobami niezdolnymi do samodzielnej egzystencji, których nie można przystosować w pełni do samodzielnego życia w miejscu ich zamieszkania z uwagi na wiek, schorzenia, sytuację życiową oraz warunki rodzinne, mieszkaniowe i materialne, mimo zastosowania wszystkich form pomocy”⁶.

Placówki te w swej działalności kierują się trzema założeniami, takimi jak:

- daleko posunięte zróżnicowanie domów pomocy społecznej oraz możliwe maksymalne dostosowanie charakteru domu i oferowanych warunków bytowych do sprawności i stanu zdrowia mieszkańców;

- metodyczna zmiana liczby miejsc w poszczególnych typach domów w zależności od potrzeb społecznych;

- deinstytucjonalizacja bądź „personalizacja”, czyli nadanie placówce charakteru rodzinnego i prywatnego, aby mieszkańcy czuli się w niej jak najlepiej.

Dom pomocy społecznej powinien w jak najszerszym zakresie zapewniać – zgodnie ze swą nazwą – atmosferę prawdziwego domu⁷. Pobyt w pla-

4 Zob. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 23 sierpnia 2012 r. w sprawie domów pomocy społecznej. Tekst jedn.: Dz.U. z 2012 r., poz. 964.

5 Z. SZWEDA-LEWANDOWSKA: *Domy pomocy społecznej i sieci wsparcia seniorów*. „Polityka Społeczna” 2009, nr 7, s. 17; Ł. BORKOWSKI, R. KRAJEWSKI, S. SZYMAŃSKI: *Komentarz do ustawy o pomocy społecznej wraz ze zbiorem przepisów wykonawczych na 1.04.2006*. Kutno, Leges, 2006, s. 96.

6 *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*. Red. D. LALAK, T. PILCH. Warszawa, Żak, 1999, s. 61.

7 M. LISZEWSKA: *Życie uczuciowe i intymne seniorów. Stary-nowy problem w domach pomocy społecznej?* „Wspólne Tematy” 2009, nr 9, s. 39.

cówce ma charakter stały lub tymczasowy, jednocześnie jej mieszkańcy mają względną swobodę poruszania się poza jej obszarem⁸.

Domy pomocy społecznej prowadzą różnego rodzaju zajęcia terapeutyczne, kulturalne i rekreacyjne, między innymi oferują mieszkańcom korzystanie z rehabilitacji, muzykoterapii, organizują wycieczki. Posiadają własną bibliotekę, salę gimnastyczną, świetlicę i pokoje dziennego pobytu⁹.

Dom pomocy społecznej to zatem placówka świadcząca usługi bytowe, opiekuńcze, wspomagające i edukacyjne na poziomie obowiązującego standardu, przeznaczona dla osób wymagających całodobowej opieki z powodu wieku, choroby lub niepełnosprawności, nie mogących samodzielnie funkcjonować w codziennym życiu¹⁰. Jest więc organizacją, czyli „grupą ludzi, którzy współpracują ze sobą w sposób uporządkowany i skoordynowany, aby osiągnąć pewien zestaw celów”¹¹. Należy dodać, że w DPS z zasady nie przebywają osoby w stanie zdrowia wymagającym wzmożonej opieki medycznej, która jest świadczona w szpitalach geriatrycznych i zakładach opiekuńczo-leczniczych podlegających pod resort ochrony zdrowia i opłacanych ze środków Narodowego Funduszu Zdrowia¹².

Jednym z podstawowych kryteriów podziału domów pomocy społecznej jest zasięg terytorialny działalności placówki. Zgodnie z tym kryterium wyróżniamy domy pomocy społecznej gminne i ponadgminne. Domy gminne tworzą gminy dla zaspokajania potrzeb swoich mieszkańców, natomiast organem założycielskim większości domów ponadgminnych do 1998 roku był wojewoda, a ich prowadzenie, w wyniku reformy samorządu terytorialnego, przekazano powiatom, jako zadanie własne. Placówki te przyjmują mieszkańców z terenu całego województwa, a nawet kraju, gdy wystąpi taka potrzeba. W każdym przypadku istnieje obowiązek zapewnienia standardu usług odrębnie dla każdej kategorii osób.

Kolejnym kryterium jest podmiot prowadzący. Wyróżnia się domy pomocy społecznej prowadzone przez podmioty publiczne, tj. gminy, powiaty lub województwa, oraz przez podmioty niepubliczne, tj. Kościół katolicki, inne

8 A. LESZCZYŃSKA-REJCHERT: *Stary człowiek i jego wspomnienie – w stronę pedagogiki starości*. Olsztyn, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2007, s. 157.

9 Z. SZAROTA: *Gerontologia społeczna i oświatowa*. Kraków, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, 2004, s. 87.

10 Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej. Tekst jedn.: Dz.U. z 2008 r., nr 115, poz. 728.

11 R.W. GRIFFIN: *Podstawy zarządzania organizacjami*. Przeł. M. RUSIŃSKI. Warszawa, PWN, 1996, s. 35.

12 Ł. JUREK: *Czynniki determinujące zapotrzebowanie na instytucjonalne usługi opiekuńcze z pomocy społecznej dla osób w podeszłym wieku*. Cz. 3. „Medi. Forum Opieki Długoterminowej” 2008, nr 2, s. 23.

Kościoły czy związki wyznaniowe, organizacje społeczne, fundacje i stowarzyszenia, osoby prawne i fizyczne.

Domy pomocy klasyfikuje się także w zależności od tego, dla kogo są przeznaczone. Każda placówka powinna być przystosowana zgodnie ze specyfiką typu domu, który reprezentuje. Musi spełniać odpowiednie standardy, z zachowaniem wszelkich wymogów i ogólnych wytycznych określonych w prawie¹³.

Typy domów pomocy społecznej w województwie śląskim

Na obszarze województwa śląskiego największa liczba domów pomocy społecznej znajduje się w jego centralnej części, w okręgu bielskim i częstochowskim, co tylko częściowo pokrywa się z zagęszczeniem ludności. Zdecydowana większość (ponad 90%) ma charakter ponadpowiatowy.

TABELA 1. Domy pomocy społecznej w województwie śląskim według zasięgu (grudzień 2013 roku)

Typ	Liczba placówek	Udział w ogólnej liczbie placówek w województwie [%]
Lokalny	5	5,6
Ponadpowiatowy	82	91,1
Powiatowy	3	3,3
<i>Ogółem</i>	90	100,0

ŹRÓDŁO: *Domy pomocy społecznej w województwie śląskim. Raport z badań końcowych*. Katowice, Obserwatorium Integracji Społecznej Województwa Śląskiego, 2014, s. 42.

Domy pomocy społecznej prowadzą działalność o określonym profilu, a co za tym idzie, systemy świadczenia usług są zróżnicowane, zgodne ze standardami obowiązującymi w przypadku placówki danego typu. Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej określa 6 typów domów pomocy społecznej: dla osób w podeszłym wieku, dla osób przewlekle psychicznie chorych, dla dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie, dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie oraz dla osób przewlekle soma-

13 Ł. BORKOWSKI, R. KRAJEWSKI, S. SZYMAŃSKI: *Komentarz do ustawy...*, s. 100.

tycznie chorych. Zgodnie z Ustawą istnieje możliwość łączenia DPS różnego typu¹⁴. W dalszej części artykułu przedstawiono funkcjonowanie placówek poszczególnych typów, z uwzględnieniem danych dotyczących województwa śląskiego.

1) Domy pomocy społecznej dla osób w podeszłym wieku. W województwie śląskim znajduje się 35 takich placówek, z czego najwięcej w centralnej części województwa. Oprócz domów świadczących opiekę wyłącznie dla osób w podeszłym wieku (28 placówek), w grupie tej są także domy przeznaczone dla osób jednocześnie niepełnosprawnych fizycznie (3) lub przewlekle somatycznie chorych (4).

Niezwykle ważne w przypadku osób w podeszłym wieku jest to, by każdy senior mógł zamieszkać w placówce znajdującej się jak najbliżej miejsca dotychczasowego pobytu, co sprzyja zachowaniu kontaktu z najbliższymi i znajomymi. Decyzje takie łagodzą skutki zmiany, a mieszkańcy nie odczuwają tak bardzo wyobcowania i wykorzenia.

Domy te charakteryzują się największą rotacją mieszkańców. Są nimi osoby w starszym wieku z rozpoznaniem wielu schorzeń somatycznych, nierzadko leżące i potrzebujące wzmożonej opieki i pielęgnacji. Z tego powodu zmienia się odpowiednio profil usług świadczonych przez takie placówki. Należy przypomnieć, że zgodnie z przywoływanym już Rozporządzeniem Ministra Pracy i Polityki Społecznej, miejsce w DPS przyznaje się wówczas, gdy pomoc w formie usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania nie jest wystarczająca. Przyjmuje się, że jeśli liczba godzin usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania jest większa niż 6, to przestaje być opłacalna i tańszą formą jest całodobowa pomoc w DPS¹⁵.

2) Domy pomocy społecznej dla osób przewlekle psychicznie chorych. Na terenie województwa śląskiego znajduje się 17 domów tego typu. Przyjmowane są tam osoby chore psychicznie, bez cech chorób somatycznych. Czas oczekiwania na miejsce w domu dla osób przewlekle psychicznie chorych wynosi nawet kilka lat, gdyż rotacja mieszkańców jest niewielka. Poważnym problemem jest brak wolnych miejsc w tego typu placówkach na terenie całego kraju. W konsekwencji wiele osób chorych psychicznie czeka na przyznanie miejsca, przebywając w szpitalu psychiatrycznym, mimo zakońzonego procesu leczenia. Duże zapotrzebowanie ukazuje niedostateczny rozwój instytucjonalnych form opieki i pomocy z zakresu psychiatrii środowiskowej. Ponadto szpitale nie zapewniają wystarczającej oferty usług obejmujących terapię wspomagającą. Zbyt długi pobyt w szpitalu

¹⁴ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej..., art. 56, 56a.

¹⁵ www.domyseniora.pl [data dostępu: 18.05.2018].

może mieć negatywne skutki, między innymi spowodować trudności w usamodzielnieniu się pacjenta.

Przyznanie osobie przewlekle chorej psychicznie miejsca w DPS jest tylko częściowym rozwiązaniem. Powstaje problem tzw. instytucjonalizacji takich osób. Nierzadko zdarza się, że chory trafia z jednej placówki do następnej. Bardzo trudno uzyskać mieszkanie dla przewlekle chorych psychicznie, szczególnie chronione, chociaż województwo śląskie posiada największą w kraju liczbę mieszkań chronionych.

3) Domy pomocy społecznej dla dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie. Obecnie w województwie śląskim funkcjonuje 12 takich domów¹⁶. Przyjmowane są do nich osoby bez względu na wiek, bez cech chorób somatycznych, co określa mniejszą rotację mieszkańców. Oczekiwanie na miejsce trwa nawet kilka lat.

Osoby niepełnosprawne stają się mieszkańcami placówek tego typu najczęściej po śmierci swoich rodziców czy opiekunów lub gdy ze względu na wiek lub niepełnosprawność ci nie są w stanie dalej sprawować opieki. Następuje poprawa w dostępności do usług specjalistycznych opiekuńczych i rehabilitacyjnych świadczonych w miejscu zamieszkania pacjenta, co zmniejsza zapotrzebowanie na usługi stacjonarne.

4) Domy pomocy społecznej dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie. Istniejące w województwie śląskim 2 domy dla dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną oferują jednocześnie miejsca dorosłym z taką niepełnosprawnością. Funkcjonują również domy o podwójnym profilu, tj. przeznaczone dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie oraz osób niepełnosprawnych fizycznie¹⁷.

W domach dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie dopuszcza się pobyt osób dorosłych, które ukończyły 30. rok życia, jeżeli mają małą zdolność adaptacji do nowego otoczenia i przebywają w domu powyżej 5 lat. W rzeczywistości może być więc tak, że osoba, która została przyjęta do domu jako dziecko, przebywa w nim całe swoje dorosłe życie.

Zauważa się dążność do przekształcania placówek tego typu w domy pomocy społecznej dla osób dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie. Wynika to z potrzeby uregulowania prawnej formy działalności zgodnie z wiekiem mieszkańców domu, a także z tego, że w przypadku placówek drugiego typu łatwiej spełnić obowiązujące wymogi dotyczące składu zespołu opiekuńczo-terapeutycznego¹⁸.

¹⁶ *Domy pomocy społecznej w województwie śląskim. Raport z badań końcowych*. Katowice, Obserwatorium Integracji Społecznej Województwa Śląskiego, 2014, s. 18.

¹⁷ *Ibidem*, s. 19.

¹⁸ *Ibidem*, s. 41.

5) Domy pomocy społecznej dla osób przewlekle somatycznie chorych. Obecnie na terenie województwa śląskiego funkcjonuje 11 takich placówek. Ich mieszkańcy stanowią zbliżoną w praktyce kategorię mieszkańców, jak w przypadku domów dla osób w podeszłym wieku¹⁹. Otrzymują wsparcie w zakresie opiekuńczo-pielęgnacyjnym, z powodu dysfunkcji zdrowotnych wymagają zintensyfikowanej pomocy medycznej.

6) Domy pomocy społecznej dla osób niepełnosprawnych fizycznie. W województwie śląskim funkcjonują obecnie tylko 2 domy przeznaczone wyłącznie dla osób niepełnosprawnych fizycznie²⁰. W jednym, prowadzonym przez Caritas Archidiecezji Katowickiej, przebywają osoby z niepełnosprawnością ruchową oraz z niepełnosprawnością sprzężoną (tj. dodatkowo z upośledzeniem umysłowym stopnia lekkiego). Mieszkańcom domu zapewnia się kompleksową rehabilitację, warunki do edukacji na wszystkich szczeblach (w okolicznych szkołach i uczelniach wyższych), a także możliwość podjęcia zatrudnienia w zakładach pracy chronionej lub na wolnym rynku. Poza tym Caritas utworzył i prowadzi mieszkania chronione dla usamodzielniających się mieszkańców domu. Drugi dom dla osób niepełnosprawnych fizycznie prowadzi Polski Związek Niewidomych. Placówka jest przeznaczona głównie dla osób z dysfunkcją narządu wzroku. Świadczona w niej specjalistyczna rehabilitacja została ukierunkowana na specyficzne potrzeby osób niewidomych i niedowidzących.

Dyrektorzy domów pomocy społecznej na terenie województwa śląskiego podjęli działania mające na celu rozwiązanie problemu zatrudniania personelu realizującego usługi medyczne. W przypadku części DPS w województwie zastosowano rozwiązanie polegające na współpracy z publicznymi i niepublicznymi zakładami opieki zdrowotnej (ZOZ, NZOZ). Część placówek przygotowuje się do wprowadzenia takiej współpracy w zakresie świadczenia usług pielęgniarских i oczekuje na zakończenie procesu szkolenia personelu pielęgniarского. Zdaniem dyrektorów DPS reorganizacja tego typu jest potrzebna i z pewnością przyniesie oczekiwane rezultaty. Na terenie niektórych DPS prowadzonych przez zgromadzenia zakonne ma zostać utworzony NZOZ, który będzie realizował zadania opieki pielęgniarской nad mieszkańcami domu.

Przedstawiona w tabeli 2 statystyka potwierdza dominującą rolę organów samorządowych jako odpowiedzialnych za tworzenie placówek pomocowych. Jeśli chodzi o organy założycielskie, zwraca uwagę wysoki procent kościelnych osób prawnych. Tematem do dyskusji jest niewielki udział pozostałych podmiotów, w tym stowarzyszeń. Na taką sytuację bezpośredni

¹⁹ Ibidem, s. 42.

²⁰ Ibidem, s. 19.

wpływ mają bez wątpienia wysokie koszty funkcjonowania tego typu placówek, a także stosunkowo słaba w omawianym zakresie kondycja społeczeństwa obywatelskiego.

TABELA 2. Domy pomocy społecznej w województwie śląskim według organu założycielskiego (grudzień 2013 roku)

Organ założycielski	Liczba placówek	Udział w ogólnej liczbie placówek w województwie [%]
Fundacja	1	1,1
Kościelna osoba prawna	33	36,3
Samorząd gminy	22	24,2
Samorząd powiatu	29	31,9
Stowarzyszenie	3	3,3
Pozostałe podmioty	3	3,3
<i>Ogółem</i>	91	100,0

ŹRÓDŁO: *Domy pomocy społecznej w województwie śląskim. Raport z badań końcowych*. Katowice, Obserwatorium Integracji Społecznej Województwa Śląskiego, 2014, s. 41.

Interesująca z punktu widzenia analizy jest również struktura płci i wieku mieszkańców domów pomocy społecznej. Z zaprezentowanego zestawienia (tabela 3) można wnioskować, że nie dla wszystkich będzie to kwestia oczywista. Ludzie nie zajmujący się na co dzień tematyką domów pomocy społecznej częstokroć utożsamiają tę instytucję z „domami starości”. Jednak tylko połowę mieszkańców DPS stanowią osoby powyżej 65. roku życia, a blisko 30% to osoby w wieku średnim (41–59 lat).

Dla wielu osób z intelektualną niepełnosprawnością miejscem codziennej egzystencji jest lub na pewnym etapie życia staje się ośrodek, instytucja. Niektórzy mieszkańcy domów pomocy społecznej nigdy nie doświadczyli życia w rodzinnym domu, toczyło się ono w kolejnych, niekiedy nawet kilku placówkach. Drudzy znaleźli się tam dopiero po śmierci rodziców lub rodzeństwa, osiągnąwszy dorosłość albo wkroczywszy w późną dojrzałość²¹.

²¹ I. FORNALIK: *Trzy historie. Trzy oblicza starości osób z niepełnosprawnością intelektualną*. W: *Wybrane problemy osób starszych*. Red. A. NOWICKA. Kraków, Impuls, 2006, s. 169.

TABELA 3. Mieszkańcy domów pomocy społecznej w województwie śląskim według płci i wieku (grudzień 2013 roku)

Kategorie wiekowe	Ogółem			Kobiety			Mężczyźni			N ważnych
	liczba	udział w liczbie wszystkich mieszkańców DPS [%]	liczba	udział w liczbie mieszkanek DPS [%]	udział w liczbie mieszanek DPS z danej kategorii wiekowej [%]	liczba	udział w liczbie mieszkanców DPS [%]	udział w liczbie mieszkanców DPS z danej kategorii wiekowej [%]		
0-18	60	0,8	39	0,9	65,0	21	0,6	35,0	91	
19-40	864	11,0	414	9,2	47,9	450	13,3	52,1	91	
41-59	2 099	26,6	915	20,3	43,6	1 184	35,0	56,4	91	
60-64	808	10,2	368	8,2	45,5	440	13,0	54,5	91	
65-69	696	8,8	343	7,6	49,3	353	10,4	50,7	91	
70-74	736	9,3	372	8,3	50,5	364	10,8	49,5	91	
75-79	737	9,3	480	10,7	65,1	257	7,6	34,9	91	
80-84	793	10,1	623	13,9	78,6	170	5,0	21,4	91	
85+	1 090	13,8	943	21,0	86,5	147	4,3	13,5	91	
Suma	7 883	100,0	4 497	100,0	57,0	3 386	100,0	43,0	91	

Źródło: Domy pomocy społecznej w województwie śląskim. Raport z badań końcowych. Katowice, Obserwatorium Integracji Społecznej Województwa Śląskiego, 2014, s. 42; ze zmianami – M.M.

Obserwowany proces starzenia się społeczeństwa będzie się pogłębiał. Po stronie państwa i samorządu stoi ogromne wyzwanie zapewnienia odpowiedniej opieki lekarskiej, przede wszystkim specjalistycznej, rozwijania form świadczenia kompleksowej pomocy ludziom w podeszłym wieku, którzy są niezdolni do samodzielnego życia.

W ciągu ostatnich lat zmienił się sposób postrzegania domów pomocy społecznej przeznaczonych dla ludzi starszych. Pobyt w placówce zapewniającej całodobową opiekę daje im poczucie bezpieczeństwa, a przy tym możliwość poznania nowych ludzi oraz rozwijania pasji i zainteresowań. Dawniej rodzina, która „oddawała” rodziców lub dziadków do takiej placówki, nie mogła liczyć na społeczne poparcie swoich działań, przeciwnie, spotykała się z zarzutami i potępieniem. Współcześnie odpowiednio prowadzone domy stały się miejscem, gdzie osoby w podeszłym wieku są otaczane profesjonalną opieką dostosowaną do indywidualnych potrzeb.

Dziś niektórzy seniorzy sami zabiegają o przyjęcie do DPS, uważając, że jest to dla nich najlepsze miejsce na spędzenie jesieni życia. I w wielu przypadkach rzeczywiście tak jest²².

W czasach, w których dominuje kult młodości, zdrowia i sprawności fizycznej, przy jednoczesnym braku akceptacji dla starości i przy nasilającej się tendencji do ekskluzji społecznej osób starszych, angażowanie dzieci i młodzieży na rzecz opieki w domach pomocy społecznej dla osób starszych ma niekwestionowane znaczenie. Nie można pozwolić, aby dla tego etapu życia zabrakło godnego miejsca w społecznej zbiorowości. Nie powinno się więc chronić dzieci przed tematem starości i starzenia się, bo od tego zależy, jak będą je postrzegać i jaką postawę wobec nich przyjmą w dorosłym życiu²³.

Powołanie instytucji domów pomocy społecznej jako placówek przeznaczonych dla różnych kategorii osób było istotnym elementem tworzenia profesjonalnej pomocy, gdyż umożliwiło wcześniejsze rozpoznawanie i skuteczniejszy udział w rozwiązywaniu problemów, z jakimi borykają się osoby objęte takimi świadczeniami, podejmowanie działań mających na celu ich aktywizowanie w wymiarze psychofizycznym i społecznym²⁴.

Chcąc skutecznie pomagać, należy nieustannie poszerzać swoją wiedzę w zakresie funkcjonowania domów pomocy społecznej, poznać sposób zarządzania nimi, nowe formy pomocy i wsparcia. Pozwala na to studiowanie najnowszej literatury przedmiotu oraz analiza wyników badań empirycz-

22 A. WALCZAK: *Kto na wcześniejszą emeryturę?* W: Senior.pl. www.Opieka.senior.pl/84,0,Dom-rodzinny-cz-dom-opieki,328.html [data dostępu: 25.03.2010].

23 A. ZAWADA: *O zadaniach domów pomocy społecznej raz jeszcze*. „Praca Socjalna” 2010, nr 5, s. 72.

24 A. JESIONEK-KHADKA, M. SĘDZICKI: *Opieka nad osobami starszymi – historia i współczesność*. „Praca Socjalna” 2010, nr 5, s. 91.

nych. Bez mocnego fundamentu wiedzy i kompetencji pracowników nie jest możliwe przedstawienie właściwej oferty pomocy dla mieszkańców i świadome kształtowanie ich rozwoju²⁵.

Współcześnie dąży się do tego, by domy pomocy społecznej pełniły wiele różnorodnych funkcji: realizowały zadania opiekuńcze, organizowały opiekę medyczną, wspierały aktywność podopiecznych i kształtowały pozytywne interakcje społeczne. Placówki te powinny odgrywać w życiu mieszkańców rolę niemalże domu rodzinnego, a przynajmniej kompensować jego brak, co jest możliwe tylko w przypadku szeroko pojętej indywidualizacji oddziaływań – nie tylko specjalnie opracowane metody terapii dla każdego mieszkańca, ale też uśmiech, dobre słowo, czas poświęcony tylko jemu są niezbędnym elementem tak rozumianej pomocy²⁶.

Placówki zlokalizowane na obszarze województwa śląskiego charakteryzują się kompleksową strukturą, tzn. dostosowaną do identyfikowanych potrzeb mieszkańców regionu. W obliczu narastającego „siwego tsunami” ich liczba, zwłaszcza tych, które obejmują swą działalnością osoby w wieku starszym i sędziwym, jest jednak stanowczo za mała. Nie możemy zapominać, że duża liczba Polaków młodego pokolenia wybrała drogę emigracji dla realizacji swoich życiowych planów. Demograficznym i społecznym rezultatem takich decyzji jest nie tylko coraz powszechniej dostrzegane tzw. eurosieroctwo, ale także, a w perspektywie czasowej zwłaszcza, poważne ograniczenie pokoleniowej funkcji pomocniczości w odniesieniu do starzejących się rodziców. Dodatkowej uwagi wymaga konieczność redefinicji istoty pomocniczości w odniesieniu do polityki senioralnej i stosunku do osób specjalnej troski. Można przypuszczać, że głównym problemem są w takich przypadkach problemy finansowe i organizacyjne.

Bibliografia

Akty prawne

Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej. Tekst jedn.: Dz.U. z 2008 r., nr 115, poz. 728.

Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 23 sierpnia 2012 r. w sprawie domów pomocy społecznej. Tekst jedn.: Dz.U. z 2012 r., poz. 964.

25 A. MIELCZAREK: *Człowiek stary...*, s. 12.

26 D. PARLAK: *Przestrzeń życiowa ludzi starszych w domach pomocy społecznej*. W: *Przestrzeń życiowa i społeczna ludzi starszych*. Red. M. DZIĘGIELEWSKA. Łódź, Akademickie Towarzystwo Andragogiczne, 2000, s. 162.

Opracowania zwarte

- BĄBKA J.: *Psychospołeczne aspekty przystosowania się osób starszych do warunków życia w domu pomocy społecznej*. W: *Wybrane problemy osób starszych*. Red. A. NOWICKA. Kraków, Impuls, 2006.
- BORKOWSKI Ł., KRAJEWSKI R., SZYMAŃSKI S.: *Komentarz do ustawy o pomocy społecznej wraz ze zbiorem przepisów wykonawczych na 1.04.2006*. Kutno, Leges, 2006.
- Domy pomocy społecznej w województwie śląskim. Raport z badań końcowych*. Katowice, Obserwatorium Integracji Społecznej Województwa Śląskiego, 2014.
- DYRDA K.: *Przebieg procesu adaptacji i form aktywności ludzi starszych w Państwowych Domach Rencisty*. W: *Polityka społeczna*. T. 2. Red. A. ZASIECZNY. W: „Zeszyty Naukowe ORNS »Humanistyka i Klasy«”. Warszawa, Wydział Szkoleń RN ZSP, 1987.
- Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*. Red. D. LALAK, T. PILCH. Warszawa, Żak, 1999.
- FORNALIK I.: *Trzy historie. Trzy oblicza starości osób z niepełnosprawnością intelektualną*. W: *Wybrane problemy osób starszych*. Red. A. NOWICKA. Kraków, Impuls, 2006.
- GRIFFIN R.: *Podstawy zarządzania organizacjami*. Przeł. M. RUSIŃSKI. Warszawa, PWN, 1996.
- HILL M.: *Polityka społeczna we współczesnym świecie. Analiza porównawcza*. [Przeł. P. SADURA]. Warszawa, Difin, 2010.
- KAWCZYŃSKA-BUTRYM Z.: *Niepełnosprawność – specyfika pomocy społecznej*. Katowice, Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, 1998.
- LESZCZYŃSKA-REJCHERT A.: *Stary człowiek i jego wspomnienie – w stronę pedagogiki starości*. Olsztyn, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2007.
- MIELCZAREK A.: *Człowiek stary w domu pomocy społecznej. Z perspektywy polityki społecznej i pracy socjalnej*. Toruń, Akapit, 2010.
- PARLAK D.: *Przestrzeń życiowa ludzi starszych w domach pomocy społecznej*. W: *Przestrzeń życiowa i społeczna ludzi starszych*. Red. M. DZIĘGIELEWSKA. Łódź, Akademickie Towarzystwo Andragogiczne, 2000.
- SZAROTA Z.: *Gerontologia społeczna i oświatowa*. Kraków, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, 2004.

Czasopiśmiennictwo

- JESIONEK-KHADKA A., SĘDZICKI M.: *Opieka nad osobami starszymi – historia i współczesność*. „Praca Socjalna” 2010, nr 5.
- JUREK Ł.: *Czynniki determinujące zapotrzebowanie na instytucjonalne usługi opiekuńcze z pomocy społecznej dla osób w podeszłym wieku*. Cz. 3. „Medi. Forum Opieki Długoterminowej” 2008, nr 2.
- LISZEWSKA M.: *Życie uczuciowe i intymne seniorów. Stary-nowy problem w domach pomocy społecznej?* „Wspólne Tematy” 2009, nr 9.
- SZWEDA-LEWANDOWSKA Z.: *Domy pomocy społecznej i sieci wsparcia seniorów*. „Polityka Społeczna” 2009, nr 7.

WILEŃSKI S.: *Prawo osób z zaburzeniami psychicznymi do godnego życia*. „Gazeta Samorządu i Administracji” 2002, nr 5.

ZAWADA A.: *O zadaniach domów pomocy społecznej raz jeszcze*. „Praca Socjalna” 2010, nr 5.

Źródła internetowe

Co każdy powinien wiedzieć o „domach seniorów”. W: Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. <https://www.mpips.gov.pl/aktualnosci-wszystkie/art,5535,4397,co-kazdy-powinien-wiedziec-o-8222domach-seniorow8221.html> [data dostępu: 4.04.2015].

WALCZAK A.: *Kto na wcześniejszą emeryturę?* W: Senior.pl. www.Opieka.senior.pl/84,0,Dom-rodzinny-cz-dom-opieki,328.html [data dostępu: 25.03.2010].

www.domyseniora.pl [data dostępu: 18.05.2018].

MARIAN MITRĘGA

Social Welfare Homes in Silesian Voivodeship

ABSTRACT: The article discusses the subject of social welfare homes. The analysis covers both the normative level and the practice of social welfare homes' operation. In the latter case the author mentions the types of these institutions and refers to their specific functioning in the Silesian Voivodeship.

KEY WORDS: social welfare homes, social policy, Silesian Voivodeship